శ్రీః

ఓం శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

కామమీమాంసా

1. ధర్మార్థకామా ఇతి త్రయః పురుషార్థాస్త్రివర్గ ఇతి వ్యవహ్రియన్తే। తత్ర ధర్మార్థావుపవర్ణితౌ। కామ ఇదానీముపవర్ణ్యతే।

ధర్మము అర్థము కామము అనియెడు మూడు పురుషార్థములకు "త్రివర్గ" మని పేరు। అందు ధర్మార్థములను గూర్చి చర్చించితిని। ఈప్రకరణమున కామమును గూర్చి విమర్శించెదను।

2. నను కోసా కామః? కామః "పఞ్చశరస్స్మర" ఇత్యభిధానసిద్ధో మన్మథ? మైవం వాదీః। మన్మథస్యాపురుషార్థత్వాత్। కామస్య చ తృతీయ పురుషార్థత్వాత్।

కామమనగా నేమి? "కామః పఞ్చశరస్స్మరః" అని యమర నిఘంటువులో నున్నందున కామ శబ్దమునకు మన్మథుడని యర్థము చెప్పుదమా? ఇది అయుక్తము। ఏలయన-మన్మథుడు పురుషార్థములలో జేరడు। మనము చర్చించునది పురుషార్థ విషయము గాన మన్మథునితో సంబధము లేదు।

3. న చ మన్మథోపి పురుషార్థ ఏవ। పురుషైర్మన్మథస్యార్థ్య మానత్వాదితి వాచ్యమ్। తథాసతి శివవిష్ణ్వాదీనామపి పురుషార్థత్వాపత్తేః।

పురుషులు అర్థించునది (ప్రార్థించునది) పురుషార్థము కదా! కొందఱు పురుషులు మన్మథుని గూడ తమ యభీష్టసిద్ధికై ప్రార్థింతురు. కావున నాతడే మూడవ పురుషార్థమని యేల గడింపరాదు? అని ప్రశ్నింతురు. ఇది యుక్తము కాదు. కొందఱు శివుని, కొందఱు విష్ణుని, మఱికొందఱు గణపతిని ప్రార్థించు చుందురు। వారందఱు పురుషార్థములే కావలసివచ్చును। ఇన్ని పురుషార్థములు లేవు।

4. కస్తర్హి పురుషార్థపదార్థః? యః పురుషేణ భోక్తుం ప్రార్థ్యతే సః పురుషోపభోగ్య

ఇత్యర్థః।

పురుషార్థమన నెద్దియో కనుగొందము। "పురుషుడు తా ననుభవించుటకై దేనిని ప్రార్థించునో (కోరునో) అయ్యది పురుషార్థము।" అనగా పురుషునిచే ననుభవింప దగినది యని యర్థము।

5. నచైవం నార్యుపభోగ్యస్యాపురుషార్థత్వమాగతమితి వాచ్యం, పురుషశబ్దస్య జీవవాచిత్వాత్, జీవో హి పురి శరీరే శయనాత్పురుష ఇతి భవతి పృషోదరాదిత్వాద్రూపసిద్ధిః, పృషోదరాదీని యథో పదిష్టమితి హ్యనుశాసనమ్।

ప్ర:- స్త్రీ అనుభవింపదగినది పురుషార్థముకాదా?

ఉ:- అదియు పురుషార్థమే। ఇచ్చట "పురుష" శబ్దమునకు జీవుడని యర్థము। ఎట్లన- "పురి-శయ" పదములు కలిసి "పురుష" శబ్దమైనవి। పురి=శరీరమందు, శయ=నివసించువాడు,అనగా జీవుడని యర్థము।

ప్ర:- "పురి-శయ" అనునది "పురుష" పదమెట్లయినది?

ఉ:- "పృషత్-ఉదర" అను పదములు చేరి "పృషదుదర" అని కావలసి యుండ "పృషోదర" అని వ్యాకరణ శాస్త్రము వ్రాయబడెను। ఇట్టి శబ్దములు పెక్కుగలవు। వానిలో "పురుష" పదముకూడ చేరియున్నది। ఇట్టి మార్పులను ఉచ్చారణ సౌకర్యమునకై మహర్షులే చేసియుంచిరి। ఆపదములను వారు నిర్ణయించినట్లే పలుక వలెననియు వారే శాసనము చేసియున్నారు। పురుష డనగా జీవుడు।

6. హన్త తర్హి జీవైః రత్యాదిభిర్మన్మథ ఉపభుజ్యత ఇతి స్త్రీవన్త రైస్సున్దరతయా ప్రార్థ్యత ఉపభోగాయేతి చ పురుషార్థ ఏవేతి చేన్నైవమ్। స్త్రీపురుష సాధారణోపభోగ్యస్యైవ పురుషార్థత్వాత్। నను పురుషాశ్చ మన్మథం భజమానా మన్మథసాయజ్యం ప్రాప్నువన్తీతి పురుషైరపి మన్మథః ప్రాప్యత ఇతి చేన్నైవమ్। తథాసతి శివవిష్ణ్వాదీనామపి పురుషార్థత్వాపత్తేః। మన్మథాది భక్తానాం మన్మథాది సాయుజ్యాయెాగాచ్చ। మన్మథాది భక్తాః ఖలు మన్మథాదిసాలోక్యసారూప్యసామీప్యాని భజన్తే। బ్రహ్మవిదేక ఏవ బ్రహ్మసాయుజ్యం ప్రాప్నోతి బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతీతి శ్రుతేః।

ప్ర:- జీవులెల్లఱు కామ సుఖముచే మన్మథుని అనుభవించుచునే యున్నారు।

అతడు దివ్యసుందర విగ్రహముగాన నాతని ననిభవించుటకు స్త్రీలు ప్రార్థించు చుందురు. కావున మన్మథుడు పురుషార్థమేల కాగూడదు?

ఉ:- స్త్రీపురుషులెల్లఱు నేకరూపముగ ననుభవింపదగిన విషయమే పురుషార్థమగును. కాన మన్మథుడు కాజాలడు

ప్ర:- పోనిందు పురుషులు మన్మథుని నారాధించి ఆతని సాయజ్యము పొందుదురు గాన నతడు పురుషార్థమనరాదా?

ఉ:- ఒక్క మన్మథునేకాదు. శివుడు-విష్ణువు-గణపతి మున్నగు పెక్కు దేవతల నారాధించుట కలదు. కావున వారందఱు పురుషార్థములనియే చెప్పవలెను. అది కుదరదు. మఱియు మన్మథభక్తులు మన్మథుని సాయజ్యము జెందుటయు జరుగదు. ఇట్లే ఏ దేవతనారాధించినను నాతని సాయుజ్యము లభింపదు. ఆయా దేవతల సాలోక్యమో- సారూప్యమో - సామీప్యమో లభించును. ఒక్క బ్రహ్మవేత్తకు మాత్రమే బ్రహ్మ సాయుజ్యము ప్రాప్తించును. బ్రహ్మవేత్త బ్రహ్మమే యగునని శ్రుతి తెల్పుచున్నది.

సాలోక్యము	=	అతని లోకము ప్రాప్తించుట
సారూప్యము	=	అతనివంటి రూపము లభించుట
సామీప్యము	=	అతని సమీపము జేరుట
సాయుజ్యము	=	అతనితో నేకీభవించుట

7. నను స విష్ణురేవ భవతీతి శ్రుతేః విష్ణుసాయుజ్యం భవత్యేవేతి చేత్తత్ర బ్రహ్మవాచ్యేవ విష్ణుశబ్దః వ్యాపకత్వాభిధాయకత్వాత్. వ్యాపకం హి బ్రహ్మ. నను కస్మాత్కారణాన్మన్మథాది సాయుజ్యం జీవానాం న స్యాదితిచేదుచ్యతే. జీవస్య హ్యుపాధినాశం వినా న సాయుజ్యలాభః నష్టే తూపాధౌ జీవో బ్రహ్మైవ భవేదితి కథమ్మన్మథాది సాయుజ్యావకాశః.

ప్ర:- "అతడు విష్ణువే యగును" అని తెల్పునొక శ్రుతి కలదు. దానింబట్టి విష్ణుభక్తునకు విష్ణుసాయుజ్యమున్నది కదా!

ఉ:- ఓయీ! అచటి విష్ణుపదమునకు బ్రహ్మమనియే యర్థము. విష్ణుపదము "వ్యాపించినది" అను నర్థముదెల్పును సర్వవ్యాపకమైనది బ్రహ్మ మొక్కటియే.

ప్ర:-అగుగాక! మన్మథాది భక్తుల కాయా దేవతలతో నైక్యము రాకుండుటకు

గారణమేమి?

ఉ:- ఒక జీవుడు మఱియొక పదార్థముతో నైక్యముజెందవలెనన్న తొలుత దన యుపాధి (స్థూలసూక్ష్మకారణ శరీరములు) నశింపవలెను. అది నశించిన యెడల జీవుడు బ్రహ్మమే యగును. అన్య దేవతలతో నైక్యము చెందు నవకాశము లేదు.

8. న చ జీవచైతన్యం స్వోపాధిం విహాయ మన్మథాద్యుపాధౌ ప్రవిశతీతి వాచ్యమ్. త్యక్తోపాధికస్య చైతన్యస్య సర్వవ్యాపి బ్రహ్మరూపస్య క్వచిత్ప్రవేశాయోగాత్. నను యదేవ జీవచైతన్యం బ్రహ్మభూతం త దేవ మన్మథాదావస్తీతి మన్మథాది సాయుజ్యం సిద్ధమితి చేన్నైవమ్. తథాసతి క్రిమికీటాదిసాయుజ్యస్యాపి మన్మథాది భక్తానాం సిద్ధత్వాపత్తేః. యథా మన్మథాదీనాం స్వోపాధావాత్మ తాదాత్మ్యాధ్యాసః, తథా నిరుపాధిక జీవస్య మన్మథాద్యుపాధి తాదాత్మ్యాధ్యాసాయోగాత్. మన్మథాది భజనా జ్జీవోపాధినాశాయోగాత్. సత్యాం జీవస్య స్వోపాధావస్యోపాధినా సహ తాదాత్మ్యాధ్యాసాయోగాచ్చ. తస్మాన్న మన్మథసాయుజ్యం కామపురుషార్థః

ప్ర:- జీవుడు తనయుపాదిని వీడి దేవతోపాధిని ప్రవేశింపకూడదా?

ఉ:- ఉపాధిని విడచిన వెంటనే సర్వవ్యాపక బ్రహ్మమైపోవుచుండ అది వేఱొక తావున ప్రవేశించుట అసంభవము.

ప్ర:- సర్వవ్యాపకముగాన మన్మథసాయుజ్యము కూడ నయాచితముగ లభించును కాదా?

ఉ:- అట్లైన పరబ్రహ్మము క్రిమికీటకాదులలో గూడ నన్నుందున మన్మథాది భక్తులకు క్రిమికీటకాది సాయుజ్యముకూడ లభించుచున్నది. సాయుజ్యమున కర్థమిది కాదు. దేని సాయుజ్యము లభించునో ఆయుపాధి తనది యని యభిమానము జెందవలెను. నిరుపాధికపరబ్రహ్మరూపమునుబొందిన జీవుడు మన్మథాది శరీరములు తానని భ్రమజెందుట అసంభవము. అదియుగాక మన్మథాది దేవతల నర్చించుటచేత జీవుని యుపాధి నశింప జాలదు. తన యుపాధి యుండగా మఱియొక యుపాధియందు తాదాత్మ్యము జెందుట బొత్తుగా పొసగదు. కావున మన్మథ సాయుజ్యము "కామ" మను పురుషార్థమని

యెవరును భ్రమింపరాదు।

9. నన్వేవం కామపురుషార్థత్వం మన్మథసాలోక్యసారూప్య సామీప్యానామస్త్వితి చేన్నైవమ్। దేవతాన్తరసాలోక్యాదీనామపి పురుషార్థత్వాపత్తేః స్వర్గాదీనామకామ పురుషార్థత్వాపత్తేశ్చ।

ప్ర:- సాయుజ్య మసంభవమైనచో మన్మథసాలోక్యము లేక మన్మథ సామీప్యము లేదా మన్మథ సారూప్యము బడయుటయే "కామము" అను మూడవ పురుషార్థమని యేల చెప్పరాదు?

ఉ:- మన్మథ సోలోక్యాదులు పురుషార్థమైనపుడు శివసాలోక్యము విష్ణుసాలోక్యము మొదలైనవికూడ పురుషార్థములే యనవలసి వచ్చును। లేదా ఒక్క మన్మథ సాలోక్యము తప్ప స్వర్గలోకాదులెవ్వియు పురుషార్థములు కావనవలసి వచ్చును। ఇది యంతయు నసంగతము।

10. నను తర్హి స్రక్చన్దనాదిః కామపురుషార్థః కామ్యత ఇతి కామ ఇతి వ్యుత్పత్తేః। స్రక్చన్దనాదిర్హి పురుషైః కామ్యతే। తస్మాత్ శబ్దస్పర్శరూపరసగన్ధాత్మక ఇష్టో విషయః కామః। మైవమపి। నహి లోకే ఓదనం ఫలం పయో వా భుంజానో జనః కామాతుర ఇత్యుచ్యతే కిన్తర్హి సురతసక్త ఏవ। తస్మాత్ పురుషస్య స్త్రీ వ్యతికరాభిలాషః, స్త్రియాః పురుషసమ్పర్కాభిలాషశ్చ కామః। అతఏవ కామస్య రతిర్భార్యేతి దృశ్యతే పురాణాదిషు। యథా భార్యా భర్త్రధీనా తథా సురతాపరపర్యాయరతిస్సురతాభిలాషాధీనేతి।

ప్ర:- కామింప బడునది (కోరబడునది) కామము గాన చందన తాంబూలాది పదార్థములు। "కామ"మగును। ఇట్లే శబ్దస్పర్శ రూప రసగంధములలో తనకు గానలసిన దెద్దియైనను దానిని కామ మనవచ్చును కదా!

ఉ:- ఓయీ! అటులనరాదు। అన్నమునో ఫలమునో క్షీరమునో భుజించు వానిని "కామాతురు" డనురు। స్త్రీసుఖ మభిలషించు వానినే కామాతురు డని పిలతురు। పురుషునకు స్త్రీయందును, స్త్రీకి పురుషునందును కలిగెడి ప్రేమకు కామమని పేరు। ఈ విషయమే పురాణములందు కామునకు రతీదేవి భార్య యని వర్ణింపబడెను। లోకమున భార్య యెట్లు పతియధీనమందుండునో అటులనే

రతి (సంభోగము) కామమునకు (అభిలాషకు) అధీనమై యుండును। దీనింబట్టి కామ శబ్దమునకు లౌకికార్థ మరయ వలెనన్న సంభోగాభిలాష యనవలెను।

11. ఇదమపి న యుక్తం, యద్యద్ధి కురుతే జన్తు స్తత్తత్కామస్య చేష్టితమితి స్మరణాన్న సురతాభిలాష ఏవ కామః। కిన్తు విషయాభిలాషః కామః। కముకాన్తౌ కాన్తిరిచ్ఛాకమేర్భావే ఘఞి కామ ఇతి రూపమ్। తస్య ఇచ్ఛేత్యర్థః। ఇచ్ఛా హి విషయవిషయా, తస్మాచ్ఛబ్దస్పర్శాది విషయేచ్ఛైవ కామః।

నిజమరసినచో నిదియు పొసగదు। జీవుడేకార్యముచేసినను అది కామము యొక్క పనియేయని శాస్త్రము వచించుటంజేసి రతిసుఖవాంఛ మాత్రమే కామముకాదు। సామాన్యమగు విషయాభిలాషయెల్ల కామ మనుట యుక్తము "కామ"శబ్దము "కమ్" అను ధాతువునుండి పుట్టినది। ఆధాతువునకు కోరుట యని యర్థము। అది యే విషయమును గూర్చి యైనను కావచ్చును। కనుక ప్రపంచ విషయములను గూర్చిన కోరిక ప్రతిది "కామ"మని తెలియదగును।

12. న, ఇచ్ఛాయాః పురుషార్థత్వాయోగాత్। పురుషేణ విషయ ఏవార్థ్యతే న తిచ్ఛా, ఇచ్ఛాయా ఇష్యమాణత్వాసమ్భవాత్,కామో హి పురుషార్థః। తస్మాదిష్యమాణో విషయ ఏవ కామః।

పై దెల్పిన చర్చ బాగుగనే యున్నది కాని పురుషార్థములలోని కామశబ్దమున కిది పొసగదు। ఏలయన కామశబ్దమునకు "కోరిక" యనునర్థము నీవు తెల్పితివి, జీవులచే కోరబడునది పురుషార్థము కాని "కోరిక"కాదు। నాకొక "కోరిక" కలుగవలెనని యెవడును కోరుకొనడు। కావున కోరబడు వస్తువునకు "కామ" మను పేరు చెల్లును।

13. తేషు చ విషయేషు స్త్రియాః పుమాన్ పుంసః స్త్రీ చ ప్రధానమాలమ్బనమితి కృత్వా పురుషస్య కామపురుషార్థః స్త్రీ,స్త్రియాశ్చ కామపురుషార్థః పురుష ఇత్యుచ్యతే। యద్యప్యేవం స్త్రీపురుషయోరేవేష్టయోః కామపురుషార్థత్వం తథాపి తద్భోగోపకరణానామపి స్రక్చన్దనాదీనాం కామపురుషార్థత్వమస్త్యేవ -తస్మాత్ శృంగారరసస్య యదాలమ్బనం యచ్చోద్దీపనం తత్సర్వం కామపురుషార్థః। నేదమపి యుక్తమ్।"న జాతు కామః కామానాముపభోగేన శామ్యతి। హవిషా కృష్ణ వర్త్మేవ భూయ ఏవాభివర్ధతే" ఇతిస్మరణాత్। కామాత్క్రోధః ప్రభవతీతి

గీతావచనాచ్చేచ్ఛైవ కామ ఇతి।

ఇట్లుండ పురుషుడు వాంఛించునది స్త్రీని: స్త్రీ వాంఛించునది పురుషుని, యగుట పురుషునకు స్త్రీపురుషార్థ మనియు, స్త్రీకి పురుషుడు పురుషార్థమనియు జెప్ప వచ్చునా? యనిన నదియు గూడదు। అటులయిన స్త్రీ పురుష సుఖసాధనములైన చందనతాంబూలపుష్పమాలాదులన్నియు కామ పురుషార్థమే యగును। ఇది యెన్నటికిని పొసగదు। కామ శబ్దమునుగూర్చి శాస్త్ర ప్రయోగమును జూతము:– "మండుచున్న యగ్నిహోత్రుని యాకలి దీర్చిదలచి దానిని శమింపజేయుటకై వేయి హోమమొనర్చిన యెడల దానితో దృప్తి జెందక జ్వాల యెటుల పెచ్చరిల్లునో అటులనే మానవునకొక వస్తువు లభించిన వెంటనే మఱియొక వస్తువుపై నాస పొడుమును। కామము శమింపరానిది" యని మనుస్మృతి తెల్పుచున్నది। "కామమునుండి క్రోధము జనించుచున్న" దని గీత బోధించు చున్నది। కావున మనసునందుదయించు కోరికయే కామ పదమున కర్థమని తలంచుట కవకాశము కలదు।

14. మైవమ్। ఇచ్ఛాపి కామ ఏవ, పరన్తు ఇచ్ఛాయా న పురుషార్థత్వమితి। – అత్రాయం సిద్ధాన్తః కామనాత్మకః కామ్యమానాత్మకః కామనాధిదైవాత్మకశ్చ కామస్త్రివిధః। తత్ర కామనా ఇచ్ఛా, కామ్యమానా విషయాః కామనాధిదైవం మన్మథః। న జాతు కామః కామానాముపభోగేన శామ్యతీత్యత్ర ప్రథమాన్త పదస్యేచ్ఛార్థః। షష్ఠ్యన్త పదస్య తు విషయోర్థః। "యద్యద్ధి కురుతే జన్తుస్తత్తత్కామస్య చేష్టిత" మిత్యత్ర "కామ జానామి తే మూలం సఙ్కల్పాత్కిల జాయసే" ఇత్యత్ర చ కామశబ్దస్యేచ్ఛార్థః। కామాత్క్రోధః ప్రభవతీత్యత్రాపీచ్ఛైవ। కామక్రోధలోభమోహమద మాత్సర్యాఖ్యాన్తశ్శత్రువర్గపతితశ్చ కామ ఇచ్ఛాత్మక ఏవ। కామోకార్షీన్మన్యు రకార్షీదితి శ్రుతిగతకామశబ్దస్యాపి స ఏవ, మన్యుసాహచర్యాత్।

కాని యీయర్థమిచట నసంగతము। కామపదమునకు కోరిక యనుట తప్పుకాదు। అది పురుషార్థము కానందున నాయర్థమిచట పనికి రాదు। కామశబ్దముయొక్క తత్త్వమును వినుము।

కామము మూడు విధములు। 1 కోరిక, 2 కోరబడునది, 3 కోర్కెపై నధికారముగల దేవత। అందు కోరికయన మనసులో కలిగెడి ఆశ। కోరబడునవి

ఆయా విషయములు। కోరికపై నధికారి మన్మథుడు। ఈ యర్థము లెచటగలవో చూడుడు!

"కామము కామములననుభవించుటచే జల్లారదు।" అను మనుస్మృతి వచనములో మొదటి కామ పదమునకు "కోరిక" యని యర్థము। రెండవ కామ శబ్దమునకు (సుఖవిషయములు) "కోరబడువస్తువులు" అని యర్థము। ఇట రెండుర్థములు స్పష్టముగా నున్నవి।

"జీవుడేది చేసినను కామము వలననే చేయును" అను శాస్త్రవాక్యములోని కామపదమునకు "కోరిక" యని యర్థము। "కామమా! నీపుట్టుక నెఱింగితిని। నీవు సంకల్పము నుండి జనించుచున్నావు!" అను మఱియొక వాక్యమునను,

"కామమునుండి క్రోధము కల్గుచున్నది" అనెడి గీతా వాక్యమునను కామశబ్ద మునకు "కోరిక" యనియే యర్థము।

కామక్రోధ లోభ మోహ మదమాత్సర్యములనియెడు అరిషడ్వర్గమునందలి కామపదమునకును "కోరిక" యేయర్థము

"కామః అకార్షీత్" "మన్యుఃఅకార్షీత్" అను వేద వాక్యములందలి కామపదమునకును "కోరిక" యే యర్థము। (మన్యుః అనగా క్రోధము। దీని ప్రక్కనున్నందున కామ శబ్దమున కిచ్ఛయని యర్థము)

15. పురుషార్థః కామస్తు విషయా ఏవ, స్త్రీపురుషౌ చ శబ్దాదివిషయాత్మకావేవేతి నావ్యాప్తిః। వివశా కామవధూర్విబోధితేత్యాదౌ కామస్తు మన్మథ ఏవేతి బోధ్యమ్। ఏతేన సైన్ధవాదిపదానామివ కామపదస్యాపి ప్రకరణవశాద భీష్టార్థగ్రహణమితి సిద్ధమ్। యద్యప్యేవమభీష్టవిషయస్యైవ కామపురుషార్థత్వ స్తథా పి, విషయాభిలాషస్య విషయాభిలాషాధిదైవతస్య చ కామపురుషార్థత్వమస్త్యేవ వ్యపదేశివద్భావేన। కామపురుషార్థ హేతుత్వాత్తయోః। న హి విషయాభిలాషరహితో విషయప్రాప్త్యర్థం యతతే। కాకతాలీయతస్సిద్ధేన వా విషయేణ హృష్యతి। విషయాభిలాషశ్చాన్తఃకరణ ధర్మః। తస్య చ ప్రద్యుమ్నాపరపర్యాయః కామోధిదైవతమితి। విషయాభిలాషశ్చ విషయగతశృంగారాధీన ఇతి శృంగారరసాధిదైవతం కామ ఇత్యుచ్యతే। తస్మాదిష్యమాణశ్శబ్దాదివిషయ ఏవ కామపురుషార్థః।

పురుషార్థములలోని కామశబ్దమునకు మాత్రము "కోరబడువస్తు" నని యర్థము।

స్త్రీపురుషులుకూడ కోరబడు వస్తువులేగాన వానికిని నీపదము వర్తించును।

"వివశా కామ వధూర్విబోధితా" (కుమారసంభవము) అనగా (మన్మథుడు దగ్ధమైనపుడు) "మూర్ఛిల్లిన మన్మథునిభార్య (కొంతవడికి) మేల్కొనినదై" అనియర్థము। ఇట్టి స్థలములందు కామశబ్దమునకు మన్మథుడని యర్థము।

ప్ర:- ఒక్క కామశబ్దమున కనేక విధముల నర్థము చెప్పదగునా?

ఉ:- లెస్సగా చెప్పదగును। వినుము। "సైంధవ" మనగా ఉప్పు, గుఱ్ఱము అని రెండర్థములు కలవు। అన్నము తినునపుడు "సైంధవము తెమ్ము" అని పల్కిన "ఉప్పు" తెత్తురు। యుద్ధమున కేగ బోవుచు "సైంధవము" తెమ్మనిన "గుఱ్ఱము" ను పట్టుకవత్తురు కాని సైనికుని చేతిలో"ఉప్పు"నిడరు। ఇట్లే పదములకు సందర్భమును బట్టి యర్థము మారుట సుప్రసిద్ధము। కామ పదమునకు నిటుల ప్రకరణమును బట్టి యర్థము మారును।

కామపదమునకు "కోరబడునది" అనునర్థము మాత్రము చెప్పినను కోరబడుదానికి గారణమైన కోర్కె కోరికపైనధికారియగు మన్మథుడుగూడ ("వ్యపదేశివద్భావము"అను శాస్త్రీయన్యాయ్యము ననుసరించి) అర్థము వచ్చును। విషయాభిలాష లేనిదే యెవ్వడును విషయమునకై యత్నింపడు। యత్నింపకయే ఒక వస్తువు దొరికినను విషయాభిలాష లేనిచో దానింగూర్చి సంతసింపడు। అభిలాషయనునది మనస్సుయొక్క ధర్మము। ప్రద్యుమ్నుడని మారు పేరు గల మన్మథుడు దానిపై నధికారి। అభిలాష-ఒక విషయములోని సౌన్దర్యమునకు లోబడి యుండును। కావున (సౌన్దర్యమునకు) శృంగారమునకు నాయకుడు మన్మథుడని పేరు వచ్చెను।

పై చర్చనుబట్టి శబ్దస్పర్శ రూపరసాది పదార్థము "కామము" అను పురుషార్థమని తేలినది।

16. స చ విషయస్సన్నసన్నితి ద్వివిధః। తత్ర ధర్మసమ్మతః సన్। ధర్మవిరుద్ధస్త్వసన్। ఆద్యో భగవద్విభూతిభూతః ధర్మావిరుద్ధో భూతేషు కామోస్మి భరతర్షభేతి గీతావచనాత్। నను కః కామో ధర్మసమ్మతః? కశ్చ ధర్మవిరుద్ధ? ఇతి చేదుచ్యతే। గృహస్థస్య ఋతౌ దారగమనం ధర్మసమ్మతః కామః। యజ్ఞ శిష్టాశనమ్, విష్ణునిర్మాల్యస్రక్చన్దనాది భగవద్గుణకథానాం గానం శ్రవణమ్, భగవద్భాగవతరూపదర్శనం చేత్యాది। ధర్మవిరుద్ధస్తు పరదారగమనం

నిషిద్ధదివసేషు స్వదారగనమ్। అయజ్ఞశిష్టాశనమవిష్ణునిర్మాల్యస్రక్చన్ద నాది, గ్రామ్యకథానాం గానం శ్రవణం వేశ్యాదిరూపదర్శనం మద్యపానం కళంజగృంజనం పలాణ్డుభక్షణం విధవోద్వాహః మాంసభక్షణం చేత్యాది।

ఆపదార్థము సత్పదార్థము అని రెండు విధములు। ధర్మ సమ్మతమైనది సత్పదార్థము। ధర్మవిరుద్ధమైనది అసత్పదార్థము। అందు ధర్మసమ్మతమైనది భగవత్సంబంధముగల పదార్థము ఏలయన-"ధర్మమునకు విరుద్ధము కాని కామము నేనే" యని భగవానుడు గీతయందు వెల్లడించెను।

ప్ర:- కామములందు ఏది ధర్మ సమ్మతము? ఏయది విరుద్ధము?

ఉ:- వినుము। 'గృహస్థుడు ఋతుకాలమున భార్యతో గ్రీడించుట ధర్మ సమ్మతమగు కామము। భగవన్నివేదితమైన యన్నము, విష్ణునిర్మాల్యమైన పుష్పమాలాదిధారణము భగవద్గుణములు వినుట గీర్తించుట భక్తులను దర్శించుట మున్నగునవి ధర్మము।

పర స్త్రీలను ప్రేమించుట-చెడు దినములందు భార్యతో రమించుట - భగవన్ని వేదితము కాని పదార్థము భుజించుట-విష్ణు నిర్మాల్యముకాని పుష్పమాలాదుల ధరించుట -చెడుకథల జెప్పుట వినుట-వేశ్యాదుల రూపము జూచుట మద్యపానము సేయుట- ఉల్లిగడ్డ వెల్లిపాయల దినుట- వితంతువుల బెండ్లాడుట- మాంసము దినుట మున్నగునవి ధర్మవిరుద్ధమైన కామము।

17. తత్ర ధర్మసమ్మతకామసేవయా తు ఇహలోకే కీర్తిః। పరత్ర పునరభీష్టకామ సిద్ధిశ్చ। ధర్మవిరుద్ధకామసేవయా తు ఇహలోకే అపకీర్తిః। నరకప్రాప్తిశ్చ। నను ఋతుదారగమనాదీని త్వయోక్తాని ధర్మా ఏవ, న తు కామా ఇతిచేన్నైవమ్-యత్ శ్రేయస్సాధనం తద్ధర్మః। యత్సుఖసాధనం తత్కామః। శ్రేయః పారలౌకికం సుఖమైహికమితి వివేకః। ఏవం స్థితే ఋతుదార గమనాదికం శ్రేయస్సాధనత్వేన ధర్మః,సుఖసాధనత్వేన కామశ్చ భవతి। సుఖాయ హి స్రక్చన్దనవనితాదీని వస్తూని లోకః కామయతే। కామితవస్తు సిద్ధ్యా చ ప్రహృష్యతి। సా చ కామసిద్ధిరర్థాధీనా। న హి ధనరహితస్య స్రక్చన్దనాదీష్టవిషయసిద్ధిరిత్యర్థవత ఏవ కామపురుషార్థసిద్ధిః, అర్థస్య ఫలం చ కామఏవ। అతఏవ అర్థానన్తరం కామో నిర్దిశ్యతే। అర్థస్య చ ధర్మః కారణమిత్యుక్తం ధర్మప్రశంసాయాం మయా। అతఏవ ధర్మస్యార్థాత్పూర్వం నిర్దేశః। ధర్మోర్థః కామశ్చేతి హి క్రమః।

ధర్మ సమ్మతమైన కామమనుభవించుటచే నిహలోకమున గీర్తియు, పరలోకమున నభీష్టసిద్ధియు కలుగును। ధర్మవిరుద్ధకామము సేవించుటచే నీలోకమున నపకీర్తియు, పిమ్మట నరకప్రాప్తియు గలుదును।

ప్ర:- ఋతుకాలమున భార్యను జేరుట ధర్మమగును కాని దానిని కామమని యెట్లందురు?

ఉ:- ఓయీ దీనిని చక్కగా గుర్తింపవలెను। ఇట్టి ధర్మ సమ్మతకార్యము లొక దృష్టిలో ధర్మములు, మఱియొక దృష్టిలో కామములు గూడ నగును। ఎట్లన శ్రేయము కలుగజేయునది ధర్మము। సుఖ మొసంగునది కామము। శ్రేయమన బరలోక సుఖము: సుఖమైహిక భోగము। ఇట్లుండ-ఋతుకాలభార్యారతి వలన శ్రేయముగలుగును గాన ధర్మము, ఐహికసుఖ మొసంగునదిగాన కామముగూడ నగును।

ప్రతివాడును సుఖముకొఱకే కాంతాదులను గోరును। అవి లభించిన సంత సించును। వానికై ధనము కావలెను। ధనరహితునకు చందనతాంబూల వనితాద్యభీష్ట విషయములు ప్రాప్తింపవు। కావున అర్థము కలవానికే కామపురుషార్థము లభించుట, అర్థమునకు ఫలము కామమే। కావుననే పురుషార్థముల గణనలో అర్థముతరువాత కామమును గణించిరి। అట్టి యర్థమునకు మూలము ధర్మమని నేను ధర్మప్రశంసయందు నిరూపించితిని। కావున అర్థమునకు పూర్వము ధర్మము పేర్కొన బడెను। ధర్మము-అర్థము-కామము-అని త్రివర్గముల క్రమము ప్రసిద్ధము।

18. ఇమే చ ధర్మావిరుద్ధముపభుజ్యమానాః కామా వైరాగ్యాదిజననద్వారా మోక్ష హేతవశ్చభవన్తి। ఉప్యమానం హి క్షేత్రం శనైర్నిర్వీర్యతాం భజతే। న జాతుకామ ఇతి స్మృతి స్తు ధర్మవిరుద్ధకామపరేతి న విరోధః। ఏవం కామస్య మోక్షహేతుత్వాదేవ మోక్షాత్ప్రాక్కామస్య నిర్దేశః కామో మోక్షశ్చేతి।

ధర్మసమ్మతమైన కామము ననుభవించువానికి గొంతకాలమునకు వైరాగ్య ముదయించి మోక్షహేతువగును।

ప్ర:- అనుభవించిన కొలది యాశమెండగును కదా!

ఉ:- ధర్మసమ్మతకామమం దిదియే విశేషము। ఎరువుపెట్టక పైరుమాత్రము వేయుచున్న పొలములోని సారము క్షీణించినట్లు ధర్మావిరుద్ధ కామమనుభవించు

వాని హృదయక్షేత్రము నిర్వీర్యమై వైరాగ్యము పొందును। ధర్మ విరుద్ధ కామము సేవించువాని హృదయమున నాసలుపైపై జెలరేగుచుండును। "న జాతుకామః " అనెడిస్మృతివచనము దీనినే వచించెను। ఈరీతి (ధర్మసమ్మత) కామము మోక్షహేతువగుటచే మోక్షమునకు ముందు కామపురుషార్థము గణింపబడెను।

19. నను నిష్కామ ఏవ మోక్షం గచ్ఛతీతి కామో మోక్షవిరోధ్యేవేతి చేన్నైవమ్। ధర్మవిరుద్ధ ఏవ కామో మోక్షవిరోధీ ధర్మావిరుద్ధస్తు మోక్షోపాయభూత ఏవ। తథా హి విషయోపభోగః కామః। తే చ విషయాః శబ్దః స్పర్శోరూపం రసో గన్ధశ్చేతి పఞ్చక్రమేణ శ్రోత్రత్వక్చక్షుర్జిహ్వాఘ్రాణాఖ్యపఞ్చేన్ద్రియ గోచరాః। తత్ర శ్రోత్రేణ భక్త్యా శ్రూయమాణో వాచోచ్చార్యమాణశ్చ భగవన్నా మగుణకథామయశ్శబ్దః పాపనిర్హరణచిత్తశుద్ధ్యాదిజననద్వారా మోక్షహేతుః। తన్మయా ప్రపఞ్చితం కలిభూషణే। మనసి కల్పితం ప్రతిమాయాం దృశ్యమానం చ భగవద్రూపం ముక్తిప్రదమేవ। ఏవం భగవత్పాదాబ్జార్పిత తులస్యాదిగన్ధగ్రహణం ముక్తి ప్రదమేవ। తథా భగవన్నివేదితాన్నాదిగత రసాస్వాదనం ముక్తిదమేవ। ఏవం భగద్విగ్రహాదిస్పర్శశ్చ ముక్తిహేతుః। తథోక్తం కులశేఖరేణ"జిహ్వే కీర్తయ కేశవం మురరిపుం చేతోభజ శ్రీధరం, పాణిద్వన్ద్వసమర్చయాచ్యుతకథాం శ్రోత్రద్వయత్వం శృణు।కృష్ణం లోకయ లోచనద్వయ హరేర్గచ్ఛాంఘ్రియుగ్మాలయం, జిఘ్ర ఘ్రాణ ముకున్ద పాదతులసీం మూర్ధన్నమాధోక్షజమ్।" ఇతి।

ప్ర:- కామరహితుడు మోక్షము పొందునని పెద్దలు వచింతురు। ఇట్లుండ కామము మోక్షప్రదమెట్లగును?

ఉ:- వినుము। ధర్మవిరుద్ధమైన కామము మోక్షమునకు ప్రతికూలము। ధర్మసమ్మతమైనది మోక్షమున కనుకూలము। ఎట్లన-

కామమన విషయానుభవము।శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములు విషయములు। వాని ననుభవించు నింద్రియములు శ్రోత్రత్వక్ నేత్రజిహ్వాఘ్రాణములు। ఇక వీని ద్వారా పాపధ్వంసన మెట్లగునో చూడుము।

భగవన్నామము భగవత్కథ చెవిద్వారావిని నోటితోనుచ్చరించినందున పాపములు దొలగి చి త్తశుద్ధికలిగి తద్ద్వారా మోక్షము కలుగును। ఈ విషయమును "కలిభూషణము"అను గ్రంథమున వివరించితిని। భగవంతుని

విగ్రహము–అది మనసు నందునకల్పించుకొనినది కాని లేక నిజమైన ప్రతిమకాని, దానింజూచుట ముక్తి హేతువు। భగవంతుని పూజ సేసిన తులసిని, పుష్పములను మూర్కొనుట మోక్షప్రదము। భగవంతునకు నివేదించిన పదార్థముల భుజించుట మోక్షహేతువు। భగవంతుని విగ్రహమును స్పృశించుటయు ముక్తి కారణము। భక్తాగ్రేసరుడైన కులశేఖరుని వాక్యముల దిలకింపుము!

"ఓ నాలుకా! నీవు నారాయణుని నామముల నుచ్చరింపుము। ఓ హృదయమా! భగవంతుని ధ్యానింపుము। ఓ చేతులారా! మీరు శ్రీహరిని పూజింపుడు! చెవులారా! మీరు దేవదేవుని యద్భుతగాథలవినుడు! నేత్రములారా! మీరు మురళీధరుని దివ్యసుందర విగ్రహము దిలకింపుడు! పాదములారా! మీరు పురుషోత్తముని మందిరమునకు నడువుడు! ఘ్రాణేంద్రియమా! నీవు భగవత్పాదతులసిని మూర్కొనుము! ఓశిరమా! నీవు సర్వేశ్వరుని మ్రొక్కుము" ఇట్టిభగవంతత్సంబంధమైన విషయానుభవము మోక్షహేతువని గ్రహింపవలెను।

20. **యది తు స్త్రీపురుషయోరన్యోన్యవ్యతికర ఏవ కామ ఇత్యాగ్రహః, తర్హి సోపి ముక్తి ప్రద ఏవ। గోపీనాం శ్రీకృష్ణ వ్యతికరేణ ముక్తత్వాత్। తథాధునాపి స్త్రియశ్చిత్తే శ్రీకృష్ణవిగ్రహం పరికల్ప్య తేన సమం స్వయం క్రీడిత్వా ముక్తిం యాన్తు। యది పురుషాణామపి తథా విజిహీర్షాతర్హి పురుషా అపి చిత్తే శ్రీకృష్ణం పరికల్ప్యాత్మనశ్చ స్త్రియో విభావ్య క్రీడన్తు। తతః పురుషాణామపి ముక్తిఃస్యాదేవ। న చ పురుషాణా మనుచితమిదమితి వాచ్యమ్"విశ్వామిత్రపరాశరప్రభృతయో వాతామ్బుపర్ణాశనా ధైర్యం నార్య ఇవాపసార్య సహజాం సన్త్యజ్య లజ్జామపి। సమ్భోగం కిల వవ్రురిత్యభిదధే పౌరాణికై'' రితి సాహిత్యరత్నాకరాత్–రామావతారే యే మునయస్తం సమ్భోగం వవ్రుస్త ఏవ కృష్ణావతారే గోప్యో జాతా ఇతి భాగవతాచ్చ।**

ఏది యెట్లున్నను స్త్రీపురుష సంబంధమునకే కామశబ్దము ప్రసిద్ధి గాంచియున్నది। అది మోక్షహేతువగుటెట్లందువా? వినుము। అదియు మోక్షప్రదమే యగును। ఎట్టులన–గోపికాస్త్రీలు గోపికలవలె మనసు నందున శ్రీకృష్ణమూర్తిని కల్పించుకొని అతనితో గ్రీడించి ముక్తిగాంతురు గాక! కావలయునన్న పురుషులుగూడ చిత్తమందు శ్రీకృష్ణుని కల్పించుకొని తాము స్త్రీలుగ భావించుకొని క్రీడించి

తరింపవచ్చును।

పురుషులకిది యనుచితమందువా! కానేరదు వినుము:–

"ఆకులలములుదినుచు, అదియు వర్జించి నీరుద్రావుచు, నదియు విడనాడి గాలినిమాత్రము పీల్చుచును. తపమొనర్చు విశ్వామిత్రాది మహర్షులుగూడ కామమును విడనాడజాలక స్త్రీలవలె ధైర్యము వీడిరి। అంతతో బోక సిగ్గువిడచి రతిసుఖమును వరించిరి" అనియొక మహాకవి చెప్పెను (సాహిత్యరత్నాకరము)

రామావతారసమయమున రతిసుఖమును వాంఛించిన మునీశ్వరులు గోపికలై జన్మించిరని భాగవతము తెల్పుచున్నది।

21. **న చైవం భగవద్విషయసేవాపి బన్ధకర్యేవేతి వాచ్యమ్। "అశేషసఙ్క్లేశశమం విధత్తే గుణానువాదశ్రవణం మురారేః కిం వాపునస్తచ్చరణారవిన్ద పరాగసేవారతిరాత్మల" బ్ధేతి భాగవతాత్। న చ భగవద్విషయోపభోగో న కామ ఇతి వాచ్యమ్। విషయోపభో స్య కామత్వేన భగవద్విషయోప భోగ్యస్యాపి కామత్వాత్। న చ విషయా ఏవ కామ ఇత్యుక్తమితి వాచ్యముపభుజ్యమాన విషయాణామివ విషయోపభోగస్యాపి కామత్వాత్। న చేష్యమాణవిషయాః కామ ఇత్యుక్తమితి వాచ్యమిష్యమాణవిషయా అప్రాప్త కామ, ఉపభుజ్యమానవిధయాస్తు ప్రాప్తకామ ఇతి వివేకాత్। నను యది శబ్దాదయః పఞ్చవిషయాఃకామస్తర్హి తదనన్తర్భూతో వ్యవాయః కామో నస్యాత్స ఏవ హి సార్వజనీనః కామ ఇతిచేదుచ్యతే। వ్యవాయస్య స్పర్శేఽన్తర్భాన ఇతి। ఏవం భగవద్విషయోప భోగస్య మోక్షహేతుత్వ ముక్తమ్. సాధారణవిషయోభోగోపి మోక్షహేతురేవ। తథా హి అభిష్టార్థోపభోగాదన్తర్ముఖం భవతి పురుషస్య మనః , తద్ధ్యాత్మస్వరూప గ్రాహకతయా ముక్తిప్రదమ్।**

ప్ర:– సేవకావృత్తి జీవునిబంధించును। కావున భగవత్సేవయు బంధకమేకదా?

ఉ. భగవత్సేవ అట్టిదికాదు। "శ్రీకృష్ణుని గుణగణము వినుట గీర్తించుటచే సమస్తకష్టములను దొలగించుచుండనా దేవదేవుని పాదసేవయొక్క మహిమనేమని వర్ణింపవలె" నని భాగవతము తెల్పుచున్నది। కావున భగవత్సేవ బంధకముకాదు।

ప్ర:– భగవత్ప్రసాదము భుజించుట, నిర్మాల్యమునాఘ్రాణించుట మున్నగు

నవి కామమెట్లగును?

ఉ:- శబ్దస్పర్శాది విషయములు కామమైనపుడు భగవన్నిర్మాల్యాదుల ననుభవించుటయు కామమేయగును.

ప్ర:- ఇంతయేల కామమన శబ్దస్పర్శాది విషయములు అని చెప్పరాదా?

ఉ:- విషయములు మాత్రమే కామముకాదు. వానిని అనుభవించుటయు కామమే యగును.

ప్ర:- కోరబడు విషయము కామమన వచ్చునా?

ఉ:- అందును కొంచెము భేదమున్నది. కోరబడు విషయములలో ననుభవమునకువచ్చిన వానికి ప్రాప్తకామమని పేరు. రాని విషయముల కప్రాప్త కామమని పేరు.

ప్ర:- తాము తెల్పిన రీతిశబ్దస్పర్శాదులు కామమనినచో స్త్రీసుఖము వీనిలో జేరదు గాన సర్వజన ప్రసిద్ధమైన కామశబ్దమును తాము కాదనవచ్చునా?

ఉ:- అదియు స్పర్శసుఖమున జేరును. కాన చింతింపకుము. పైచర్చవలన భగవత్సంబంధమైన కామము మోక్షకారణమని తెలిసికొంటిమి. ఇంతయేకాదు. ప్రపంచములోని సమస్త భోగములును ముక్తి హేతువులని చెప్పవచ్చును. ఎట్లన-మానవుడు తానభీలషించు పదార్థము పొందినపుడు అవ్విషయమగు నాసయుడిగి శాంతచిత్తుడగును. అపుడు మనసున కంతర్ముఖత్వమువచ్చును. అనగా బాహ్యవిషయముల మరచి లోపలి వస్తువువైపునకు మరలు పరిస్థితి వచ్చును. ఇది ముక్తి హేతువు. ఇదియొక విధము: ముక్తికనువగు మఱియొక విధముచూడుము.

22. యద్వా-శ్లో॥ ఆత్మా త్వం గిరిజామతిః పరిజనః ప్రాణాశ్శరీరం గృహం పూజా తే విషయోపభోగరచనా నిద్రా సమధి స్థితిః। సఞ్చారః పదయోః ప్రదక్షణవిధిః స్తోత్రాణి సర్వా గిరో యద్యత్కర్మ కరోమి తత్తదఖిలం శమ్భో తవారాధనం ఇత్యనుసన్ధానపూర్వకం కామోపభోగో హి ముక్తిప్రదః। అథవా విషయాన్భుంజాన ఏవ విషయగతాన్ దోషాన్విదిత్వా విషయాసక్తి మ్పరిత్యజ్య పరమాత్మానమన్వేషతి నత్వభుఞ్జాన ఇతి విషయభోగో ముక్తి హేతురేవ।

మానవుడెట్టి కామమనుభవించుచున్నను అతని భావనాబలముచే నయ్యది ముక్తి

హేతువగు తెఱంగుకలదు. భావనయెట్టిదో గమనింపుము!

"హేశంభో" దీనశరణ్యా! నీవు నాయాత్మస్వరూపుడవు. పార్వతీదేవి నాబుద్ధిస్వరూపిణి. నాప్రాణములు మీ సేవకులు. నాదేహమే మీగృహము. నాదేహేన్ద్రియములతో ననుభవించెడిదంతయు నీపూజావిధానము. నానిద్రయే నిన్ను గూర్చిన సమాధ్యవస్థ నాపాదములతో నెచ్చట దిరిగినను అదియంతయు సర్వాన్తర్యామియగు నీకుప్రదక్షణమొనర్చుటే. నామాటలన్నియు నీస్తోత్రములు. ఇంతియే కాదు. నేనొనర్చు ప్రతికార్యము నిన్నారాధించుటయేయని యీవిధముగా భావించుటచే ముక్తికలుగును. లేదా-

ప్రాపంచికవిషయముల ననుభవించుచుండియు విషయములలోని దోషములను దెలిసికొని అందాసక్తిని విడనాడి పరమాత్మను గూర్చి యొక డన్వేషించును. అనుభవింపక యిట్లు చేయజాలదు. ఇటుల విషయోపభోగము ముక్తిహేతునని యెఱుంగవలెను.

23. "స శాన్తిమాప్నోతి న కామకామీ" ఇతి గీతావచనన్తు అజ్ఞ పరమ్। అజ్ఞో హి విషయదోషాన్న జానాతి। కే పునర్విషయదోషా ఇతి చేదుచ్యతే। అస్థిరత్వం సాతిశయత్వమనైకాన్తికత్వఞ్చ। అతఏవ విషయా అలబ్ధాః, లబ్ధాశ్చ నష్టాస్తాపం కుర్వన్తి-న చైతావతా విషయోపభోగస్త్యాజ్య ఇతి మన్తవ్యమ్। సర్వాత్మనా విషయపరిత్యాగే శరీరయాత్రాయా ఏవాసిద్ధేః-కిన్తర్హి ధర్మావిరుద్ధా విషయా భోజ్యా అన్యేత్యాజ్యాః। ధర్మావిరుద్ధః కామో హి మోక్షహేతుః॥

ప్ర:- కామములన్నిటి విడనాడినగాని ముక్తిరాదని గీత బోధించుచున్నది కదా?

ఉ:- అది యజ్ఞానుల విషయము. అజ్ఞుడు ప్రాపంచికవిషయములలోని దోషముల గుర్తింపజాలడు. కావున తన్మయుడై యనుభవించును. అట్టియెడ వైరాగ్యమునకు తావుండదు. జ్ఞానియన్ననో అనుభ వించునపుడు విషయములలోని దోషములను గుర్తింపజాలును. క్రమముగా వైరాగ్యమలవరచుకొనును.

ప్ర:- విషయములలోని దోషములన నెవ్వి?

ఉ:- ప్రాపంచిక విషయములన్నియు ననిత్యమైనవి. కావున ప్రతివిషయ మందును. "అనిత్యత్వము" అనెడి దోషమున్నది. మఱియొక దోషమెద్ది

యన-తనకన్న గొప్పవిషయము మఱియొకటి యుండుట, ఈదృష్టిలో అన్ని వస్తువులు తక్కువవియే యగును। ఇది రెండవదోషము, ఒకవస్తువును పోలిన మఱియొక వస్తువుండుట మూడవదోషము। ఇందుచే నే విషయమునకును గొప్పతనమురాదు। ఇట్టిదోషములన్ని వస్తులందును కలవు। కావుననే ప్రాపంచిక విషయములన్ని యు మనుజునకు సంతాపము కలిగించుచుండును। దొరకినవి నశించునపుడు బాధను కలిగించును।

ప్ర:- అటులైన ఏవిషయమునుకూడ దరిజేరనీయకుండుటమేలు కాదా!

ఉ:- ఓయీ! అది యసంభవము। విషయములతో సంబంధములేక జీవించుటయే దుర్లభము। కావున ధర్మవిరుద్ధవిషయముల విడనాడి ధర్మసమ్మత విషయముల ననుభవించుట కర్తవ్యము। ఇదిముక్తి కారణమని పూర్వము వివరింపబడెను।

24. నను కామో మోక్షశ్చేత్యుభౌ స్వతన్త్రపురుషార్థావేవ సుఖప్రదత్వాత్। సుఖప్రదో హి పురుషార్థః। అర్థధర్మౌ తు న స్వతన్త్రపురుషార్థౌ। కిన్తర్హి? కామమోక్షోపాయత్వేన పరతన్త్రపురుషార్థౌ। న హి ధర్మోర్థో వా సాక్షాత్సుఖ ప్రదః। తథా చ కామస్య మోక్షోపాయత్వ కథనమయుక్తమితి చేన్మైవమ్। యే త్రివర్గమేవాభ్యుపగతవన్తస్తేషామ్మతేన కామ ఏవ స్వతన్త్రపురుషార్థః। మోక్షవాదినాన్తు పరతన్త్ర ఏవ కామః। న హి విషయోపభోగస్సాక్షాత్సుఖం ప్రదత్తే। కిన్తర్హి అన్తఃకరణమన్తర్ముఖం విధాయైవ బ్రహ్మభావలక్షణో మోక్షస్తు సాక్షాత్సుఖరూప ఏవ।

పురుషార్థమనగా సుఖప్రదమైన విషయము। కామము మోక్షము ఈరెండును సుఖదాయకము లైనందున రెండును స్వతంత్రముగా పురుషార్థము లనవలెను। అర్థము-ధర్మము మాత్రము స్వతంత్రములుకావు। అర్థము 'కామహేతువు ధర్మము మోక్షహేతువు గాననవి పరతంత్ర పురుషార్థములు। ధర్మార్థములు స్వయముగ సుఖమీయజాలవు కద!

ప్ర:- ఏదియెట్లున్నను కామము మోక్షోపాయమనుట యుక్తమగునా?

ఉ:- కొందఱు శాస్త్రకారులు పురుషార్థములు మూడేయని వాదింతురు। వానికి త్రివర్గమని పేరు। వారిమతములో "కామము"స్వతంత్రపురుషార్థము। మోక్షముతో మూడుపురుషార్థములని చెప్పెడివారి మతములో "కామము"

స్వతంత్రమైన పురుషార్థము। మోక్షముతో నాల్గుపురుషార్థము లనెడి మతమున కామము పరతన్త్ర పురుషార్థము। ఏలయన విషయానుభవము ఎకాయెకి సుఖమునీయదు। మనసును అన్తర్ముఖము చేయగల్గును। అపుడు సుఖము లభించును। మోక్షమన్ననో జీవునకు బ్రహ్మభావముగాన అది స్వయముగా సుఖస్వరూపము కాన స్వతంత్రపురుషార్థము।

25. కిఞ్చ బిమ్బసుఖం మోక్షః, ప్రతిబిమ్బసుఖం కామసుఖమ్। ప్రతిబిమ్బస్య బిమ్బపరతన్త్ర త్వాన్మోక్షపరతన్త్ర ఏవ కామః। అపి చ దుఃఖాత్మకా విషయాః కథం నిత్యసుఖం జనయేయుః? న కథమపి। కిన్తు విద్యమానస్యైవ సుఖస్యాభివ్యంజికాం క్షణికామన్తఃకరణవృత్తిం జనయన్తి। అథవా భవతు కామస్య సుఖప్రదత్వం, నైతావతా స్వతన్త్రపురుషార్థత్వం కామస్య! స్వతన్త్ర పురుషార్థో హి సుఖమ్। సుఖం హి పురుషైరర్థ్యతే। తచ్చ సుఖం మోక్ష ఏవ। సచ్చిదానన్దబ్రహ్మభావలక్షణత్వాన్మోక్షస్యేతి, మోక్ష ఏవ స్వతన్త్ర పురుషార్థః। సుఖాభివ్యంజకవృత్తి జనకత్వాత్కామస్య మోక్షోపాయత్వ మర్థాధీనత్వాద్విషయాణామర్థస్య కామోపాయత్వం ధర్మాధీనత్వాదర్థస్య ధర్మస్యార్థోపాయత్వమితి బోధ్యమ్।

మఱియు మోక్షము స్వతస్సుఖరూపము అనగా బింబసుఖము। కామము ప్రతిబింబసుఖము అనగా అద్దములో కనపడు రూపమువంటిది। ప్రతిబింబము బింబమునకు లోబడియుండుగాన కామము మోక్షమునకు పరతన్త్రమైయుండును।

ప్ర:- దుఃఖరూపములైన ప్రాపంచిక విషయములు నిత్యసుఖరూపమగు మోక్షమునకు హేతువు లెట్లగును?

ఉ:- కాజాలవు, కాని, తనయందు దాగియున్న సుఖమును క్షణకాలమను భవించుటకు వీలుకలుగజేయును। లేదా-కామము సుఖప్రదమే యగుగాక! అంత మాత్రమున స్వతంత్ర పురుషార్థము కానేరదు। ఏలయన పురుషులు ప్రార్థించునది సుఖమైయుండవలెను। మోక్షమొక్కటియే సుఖస్వరూపము। అదియే సచ్చిదానన్ద సుఖస్వరూపము। అదియేసచ్చిదానన్ద సుఖస్వరూపము। కావునమోక్షమొక్కటియే స్వతన్త్రపురుషార్థము। ఇక ధర్మార్థ కామములు మోక్షహేతువు లెట్లగునో చూడుడు!

సుఖమును కలిగించు మనస్థితిని కలుగజేయును గాన కామము మోక్ష

హేతువగును। అనుభవయోగ్యములగు విషయములు అర్థమునకు లోబడి యుండును గాన అర్థము కామహేతువు। అర్థము ధర్మమార్గమున నార్జింపదగినది గాన ధర్మము అర్థసాధనము।

26. నను యది కామో మోక్షహేతుస్తర్హి వ్యవాయోపి మోక్షహేతురేవ। న చేష్టాపత్తిః పారివ్రజ్యవిధానవైయర్థ్యా త్తస్మాన్మోక్షవిరోధ్యేవ కామ ఇతి చేన్నైవమ్। యది పారివ్రజ్యాదేవ ముక్తిస్తర్హి సర్వే దణ్డకమణ్డలు ధారిణో విశిఖా యజ్ఞోపవీతా దామ్భికాస్సన్యాసినోముచ్యేరన్। జనకాదీనాఞ్చ గృహిణాముక్తిర్మాభూత్। కిన్తు చిత్తస్యాత్మప్రావణ్యాన్ముక్తిః తచ్చ చిత్తస్యాత్మ ప్రావణ్యం వ్యవాయాదపి భవత్యేవ। తథాహి అపక్వకషాయో యతిర్విజనే స్థిత్వా త్యక్తం సంసారం స్మరన్ సన్మనోమయ్యా భార్యయా సహ సంగచ్ఛతే। తాపం ఖేదఞ్చ ప్రయాతి తదుక్తం శ్రీధరేణ–"దమ్భన్యాసమిషేణ వఞ్చిత జనం భోగైకచిన్తాతురమ్। సమ్ముహ్యంతమహర్నిశం విరచితోద్యోగ్య క్లమైరాకుల" మితి–ధార్మికస్తు గృహస్థః ప్రేయస్యా సహ సంగత్య విధూతకామస్సన్నన్తర్ముఖో భూత్వా నన్దతి। నహిమనోమయభార్యావ మాంసమయభార్యైవ సన్తాపకారణీ భవతి। కిఞ్చ యతేర్దా రేషు మనస్సంగః పాప హేతుఃగృహస్థస్య తు నేతి పారివ్రజ్యస్వీకారోఽపక్వకషాయస్య నరకాయైవ। శమదమాదిసమ్పన్నస్య తు పారివ్రజ్యం యుక్తమేవ।

ప్ర:– కామము మోక్షోపాయమగునేని స్త్రీసుఖము కూడ మోక్షసాధనము కాగూడదా?

ఔనందుమా! సన్న్యాసాశ్రమ స్వీకరణము వ్యర్థమగును। కావున కామము మోక్షమునకు బ్రతికూలమనుట సమంజసము।

ఉ:– నీవనునది యుక్తముకాదు। సన్న్యాసము స్వీకరించిన మాత్రమున ముక్తి రాదు। వచ్చునేని జందేములద్రెంపి దండకమండలముల ధరించి స్వేచ్ఛగా దేశాటనమొనర్చు కపటసన్న్యాసులందఱకు ముక్తి రావలసియుండును। గృహస్థులైన జనకుడు మొదలగు జ్ఞానులకు ముక్తి లేదనవలసి వచ్చును। ఇదంతయు నసంగతము। ముక్తిహేతువు లాశ్రమములు కావు। అంతఃకరణ మాత్మానుసంధానము చేయుటను బట్టి ముక్తి చేకూరును। ఆత్మానుసంధానము

అనగా ఆత్మావైపునకు మరలుట, స్త్రీసుఖమువలనగూడ కలుగవచ్చును। ఎట్లన–వినుము।

సంసారవాంఛలు తీరని సన్యాసియేకాంతస్థలమున గూర్చొని తాను విడనాడిన సంసారవిషయములను తలపోయుచుండును। భార్యను తలుచుకొని తన్మయుడగును। అంతియే కాదు। మనోమయమైన భార్యతో రమించును। పిమ్మట పరితాపము దుఃఖము జెందును। ఈవిషయము శ్రీధరుడెట్లు చెప్పెనో చూడుడు!

"కొందరు సన్న్యాసి వేషము ధరించి లోకవంచకులై విషయసుఖములకై ప్రతిక్షణము నిరీక్షించుచుందురు। తామొనర్చిన కార్యములను తలంచుకొని రాత్రింబవళ్లు పరితపించుచుందురు। తామొనర్చినకార్యములను తలచువారికి తత్వజ్ఞానము లేశమాత్రమును స్ఫురింపదు।"

ధార్మికుడైన గృహస్థు డన్ననో ప్రేయసితో విహరించుచున్నను అంతర్ముఖుడై బ్రహ్మానన్ద మనుభవించును। అధార్మికయతికి మనఃకల్పితమైన భార్య సంతాపహేతు వైనట్లు గృహస్థుని యధార్థభార్య సంతాపహేతువు కాజాలదు। మఱియు భార్య మనస్సంగముకూడ యతికి పాపహేతువు కాని గృహస్థునకు గాదు। కావున నంతఃకరణ పరిపాకములేని సన్న్యాసము నరకహేతువు। శమదమాదిగుణసంపన్నునకు సన్న్యాసము యక్తము।

27. తస్మాదజితేన్ద్రియస్య జితేన్ద్రియస్య చ విషయభోగశ్చిత్తమన్తర్ముఖం విధత్తే। కామత్యాగస్తు జితేంద్రియస్యైవేతి కామత్యాగాత్కామోపభోగశ్శ్రేయాన్। అతఏవ జనకాదయో గృహస్థాశ్రమే ఏవ స్థితవన్తో ముక్తిం యయుః– తస్మాద్వ్యవాయోపి ముక్తిహేతురేవ।

27. కామము ననుభవించుటవలన చిత్తమంతర్ముఖమగును। జితేంద్రియునకు అజితేంద్రియునకు నిదిసమానము। కామమును బరిత్యజించుట మాత్రము జితేంద్రియునకే శ్రేయోదాయకము। అజితేంద్రియునకు ప్రమాదకరము। కావున కామత్యాగము కన్న కామభోగమే మంచిది। జనకాదులు గృహస్థాశ్రమమందుండి యే ముక్తి గాంచిరి। అందువలన స్త్రీసుఖముకూడ ముక్తికి అనునూలమని నేను వచించితిని।

28. నచైవం వేశ్యాదివ్యవాయో ముక్తిహేతురితి వాచ్యం, ధర్మావిరుద్ధస్యైవ వ్యవాయస్య ముక్తి హేతుత్వాత్। కస్యచిత్తు వేశ్యాదివ్యవాయోపి ముక్తి హేతురేవ

భవతి। వదన్త్యేవం వృద్ధాః। ఏకస్మిణ్కోఽన్యో ధార్మికశ్చేత్యుభౌ శ్రీశైలప్రవృతిప్రయాతౌ। మాఘమాసే తత్ర శుణ్ఠశ్శివరాత్ర్యాంమల్లికార్జునాలయమగత్వా కశ్చి ద్వేశాయలయప్రవిశ్య నిశితయా సహ సంగత్య హతేకామే అన్తర్ముఖస్సన్మనసి మల్లికార్జునం కల్పయిత్వా తస్య షోడశోపచారపూజాం విధాయ కైలాసముగాత్। ధార్మికస్తు మల్లికార్జునాలయం ప్రవిశ్యత స్యాభిషేకాదికం కాయేన కుర్వన్నపి మనసా శుణ్ఠవేశ్యయో స్సమ్భోగచేష్టాధ్యాయన్ సన్పతితోఽభూదితి। తస్మాద్యేన కేనాప్యుపాయేనాత్మని మనసః స్థాపనాదేవ ముక్తి ర్నాన్యస్మాదితి సిద్ధాన్తః।

ప్ర:– వేశ్యారతియు ముక్తి హేతువనరాదా?

ఉ:– అది ధర్మవిరుద్ధముగాన నట్లనరాదు। కాని ఒకానొక సందర్భమున సదియు మోక్షప్రద మగుచున్నది। ఈవిషయమున పెద్దలొకగాథ చెప్పుచుందురు।

ఒక మూర్ఖుడు నొకధార్మికుడును గలసి మాఘమాసమున శ్రీశైలము జేరిరి। మూర్ఖుడు కామలంపటుడై శివరాత్రియందు గుడికి వెళ్లక వేశ్యాగృహమునకేగి రమించెను। కాని కామము శమించినపిదప మనసును అంతర్ముఖమొనర్చి మనసునందు శ్రీశైలేశుని విగ్రహము కల్పించుకొని ఆ విగ్రహమున కభిషేకము–అర్చనము మున్నగువానిని మానసికముగాజేసెను। ఆతనితోవచ్చిన ధార్మికుడు శివరాత్రియందు శివాలయమునకేగి యచట నభిషేకార్చనలను దేహముతో జేయుచుండెనేకాని యాతనిమనసు తనసహచరుడు వేశ్యాగృహమున కేగిన విషయమును ఆతనిభోగమును తలపోయుచుండెను। వారిర్వురిలో మూర్ఖునకు కైలాసము–ధార్మికునకు నరకలోకము బ్రాప్తించెను। కావున నేరితిగనైన మనసు నంతర్ముఖ మొనర్చుటవలననే ముక్తికాని రెండవ యుపాయము లేదు।

29. **స చ కామః ప్రాజ్ఞస్యైవ ముక్తిహేతుర్న త్వజ్ఞస్య. యథా పారివ్రజ్యప్రాజ్ఞ స్యైవ ముక్తిహేతుర్న త్వజ్ఞస్య। తత్ర కిం కారణమితి చేదుచ్యతే ప్రాజ్ఞో హి విషయాన్భుక్త్వా తృప్యతి అజ్ఞస్తు తృప్త్యభావాద్విషయానేవ పునః కామయతే, తథా చ విద్యారణ్యః–"పరిజ్ఞాయోపభుక్తో హి భోగో భవతి తుష్టయే,విజ్ఞాయ సేవితశ్చోరో మైత్రీమేతి న చోరతా" మితి–**

కామము వివేకవంతునకే ముక్తిదాయకము కాని మూర్ఖునకు గాదు। సన్న్యాసము

గూడ నంతయే। కారణమేమన–వివేకశాలి ప్రాపంచిక విషయములు ననుభవించి తృప్తిజెందును। మూర్ఖుడు తృప్తిజెందక పైపై విషయములు గోరుచుండును। శ్రీవిద్యారణ్యుల వారిట్లు చెప్పిరి– "స్వభావమును గుర్తించి యనుభవింపబడిన కామము తృప్తి హేతువగును। ఎట్లన–దొంగవానినైనను తెలిసికొని సేవించిన యెడల నతడు మిత్రడగును। ఆతనిపట్ల దొంగకాజాలడు"।

30. **న హ్యతృ ప్తస్యాన్తఃకరణమ న్తర్ముఖమ్భవతి యథా కథఞ్చిద్భవదపి క్షణిక మేవ భవతి। తథా పరివ్రాజోఽజ్ఞస్య చిత్తం బహిర్ముఖమేవ భవతి। ప్రాజ్ఞస్యైవ పునరన్తర్ముఖమితి।**

తప్తిబడయని మనస్సు అంతర్ముఖము కాజాలదు। బలాత్కారమున నైనను క్షణకాలమే నిలచును। అజ్ఞానియగు సన్న్యాసియొక్క చిత్తము బహిర్ముఖముగ నుండును। ప్రాజ్ఞుడగు సన్న్యాసిచిత్తమంతర్ముఖమగును।

31. **నను కామో మోక్షసాధనమిత్యేతదతీవసాహసమ్। కామో హి కేన చిత్ప్రతిహతస్స క్రోధాత్మనా పరిణమతే తతో లోభో భవతి। లోభా త్సమ్మోహః సమ్మోహాత్స్మృతి విభ్రమః స్మృతిభ్రంశాద్బుద్ధినాశః బుద్ధినాశా త్ప్రణశ్యతీతి। తస్మాత్సర్వానర్థబీజభూత ఏవ కామ ఇతి తదుచ్ఛేద ఏవ ప్రయతితవ్యం కుశలేనేతి చేన్నైవమ్। విషయాభిలాషలక్షణకామస్యైవ సర్వానర్థ బీజభూతత్వం న తు విషయోపభోగలక్షణస్య। విషయోపభోగోపి విషయాసక్తిపూర్వకస్సర్వానర్థహేతురేవ। కిన్తు యదృచ్ఛాలబ్ధధర్మావిరుద్ధ విషయోపభోగలక్షణః కామో భవతి మోక్షహేతుః। యదృచ్ఛాలాభసన్తుష్టో ద్వన్ద్వాతీతో విమత్సర ఇతి గీతావచనాత్। తస్మాన్ముముక్షుర్యదృచ్ఛాలబ్ధం ధర్మావిరుద్ధం కామం సేవేతైవ।**

ప్ర:–ఎన్ని విధముల నిరూపించినను కామము మోక్షసాధనమని గుర్తించుట మిక్కిలి సాహసముగా నున్నది। కామము ఏకారణముచేతనైన భగ్నమైనచోనది క్రోధరూపముగ బరిణమించును। పిమ్మట లోభముగా మారును। లోభమువలన మోహము, దానివలన చదివిన శాస్త్రముల మరచుట, దానిచే బుద్ధినశించుట, అందువలన వినాశము చేకూరునని భగవద్గీత భోధించుచున్నది। కావున నింతటి యనర్థములకు మూలమైన కామమును సర్వవిధముల బరిత్యజించుట

శ్రేయోదాయకము కదా!

ఉ:- కామము2 విధములని పూర్వము వచించితిని। 1విషయాభిలాష, 2 విషయానుభవము। ఇందు విషయాభిలాష రూపమైన కామము నీవు చెప్పిన ట్లనర్థముల గొనితెచ్చును। విషయానుభవముతో ననర్థములేదు। ఇదియైనను ఆసక్తితో కూడినయెడల ననర్థహేతువగును। కాని ధర్మావిరుద్ధమైన తనకు లభించిన విషయముల ననుభవించుట యనెడి కామము మోక్షదాయకమగును। జ్ఞాని లక్షణముల దెల్పుచు అప్రయత్నముగ లభించిన ధార్మికవిషయముల ననుభవించుట - శీతోష్ణాది ద్వంద్వములకు లోబడకుండుట -మాత్సర్యము వీడుట మున్నగుగుణములను భగవద్గీత యుపదేశించెను। కావున మోక్ష మభిలషించువాడు అయత్నసిద్ధమైన ధర్మవిరోధములేని కామముననుభవించుటే కర్తవ్యము।

32. న చ గృహస్థపర ఏవాయం నియమః। యతిస్తు కామం వర్జయేదేవ తాదృశమపీతి చేన్నైవమ్। యతినాపి శరీరస్థితిహేతుభూతః కామస్సేవ్య ఏవ। క్షుత్పిపాసాకులస్య మనః స్వాస్థ్యాసమ్భవాదస్వస్థస్య మనస ఆత్మధ్యానాయోగాచ్చ। న చైవం యదృచ్ఛాలబ్ధా కాన్తాపి యతినోపభోగ్యేతి వాచ్యం, యతేః కాన్తాసమ్పర్కస్య ధర్మవిరుద్ధత్వాత్। ఏవం గృహస్థేనాపి పరదారసమ్పర్కాదికం న కర్తవ్యం తస్య ధర్మవిరుద్ధత్వాత్। యః పునరనవతసమాధినిరతో మహాయోగీ ప్రాజ్ఞస్తస్య తు న కామసేవేతి నేహ స ఉదాహరణమర్హతి।

ప్ర:- ఈ నియమము గృహస్థునకే వర్తించును। యతికెట్టికామమైనను వర్జనీయమే కద!

ఉ:- యతియు శరీరసంరక్షణ చేసికోవలెను। అందుకుగావలసిన కామము సేవింపక తప్పదు। ఆకలిదప్పులు శరీరధర్మములు। అవి పీడించుచుండ మనస్సు కుదుటబడదు। అపుడాత్మధ్యానము సంభవింపదు। కావున నాకలిదప్పు లున్నంతవఱకు యతీశ్వరునకు కూడ ధర్మావిరుద్ధకామము సేవింపవలసినదియే।

ప్ర:- అయత్నముగా లభించిన కాంతను యతియనుభవింపవచ్చునా?

ఉ:- కాన్తాసంపర్కము యతికి ధర్మవిరుద్ధముగాన ననుభవింపరాదు। గృహస్థుడైనను పరకాన్తారతి చేయరాదు। అది ధర్మవిరుద్ధము।

ప్ర:- సమాధినిష్ఠులై సంవత్సరములకొలది పర్వతగుహలందు మైమరచి

యుండు వారెట్టి కామము ననుభవింపరే। అది దోషమా?

ఉ:- వారికి కామసేవతో బనియేలేదు। అట్టిమహానుభావుల విషయమిపుడు చర్చించుట లేదు।

33. నను విషయేష్వభిలాషాభావే విషయోపభోగో న సమ్భవతి,విషయాన్భున్జానస్య చ విషయాభిలాషో బలాదాపతతి। తస్మాదనర్థకర్యేవ విషయసేవేతి చేన్నైవమ్। అజితాత్మన ఏవ కామసేవాఽనర్థకరీ। జితాత్మనస్తు మనఃస్వాస్థ్యాద్యర్థ కర్యేవ। న హ్యజితాత్మేవ జితాత్మాపి విషయాన్ప్రీతిపుర స్సరమ్భుఙ్క్త ఇతి వక్తుం శక్యతే। నను జితాత్మనః కస్మాద్విషయ ప్రీత్యభావ ఇతి చేదాత్మదర్శనసమ్భవాదితి విద్ధి। తథా చ గీతమ్-కృష్ణేన, విషయా వినివర్తన్తే నిరాహారస్య దేహినః,రసవర్జం రసోప్యస్య పరం దృష్ట్వా నివర్తత ఇతి-

ప్ర:- మంచిది తక్కినవారు ధర్మసమ్మతమైన ప్రాపంచిక విషయముల సేవింపవచ్చునని యంటిరి। విషయము లననుభవింపవలెననిన వానియం దభిలాష యుండవలెను। ఒకవేళ తొలుతలేకున్నను ననుభవించునపుడైనను నభిలాషపొడమును। కాన నెటుజూచినను ప్రాపంచిక విషయానుభవ మనర్థదాయకమని తేలుచున్నదికదా!

ఉ:- ఓయీఈవిషయమిది వఱకే చర్చించితిమి। ఐనను వినుము। మనోనిగ్రహము లేనివానికి విషయానుభవము పాపమునకీడ్చును। నిగ్రహశాలికి అది మనస్సునకు స్వస్థతగూడ కలుగజేయును। వీరిద్దఱియనుభవము చూచుట కొక్కవిధముగ నున్నను లోపల తారతమ్యముండును। ఇంద్రియలోలు డనుభవించునపుడాసక్తితో భుజించును। నిగ్రహశాలి ఆసక్తిలేక యనుభవించును।

ప్ర:- ఇతని కాసక్తి లేకుండుటకు గారణమేమి?

ఉ:- ఇతనికి ఆనందముదయించినకొలది ఆత్మయొక్క ఆనందమయ స్వరూపము గోచరించు చుండును। గీతా వచనము జూడుము:-

"ప్రాపంచిక విషయములను దరిజేరనీయని వానియొద్దనుండి విషయములే తొలగిపోవుచుండును కాని పూర్వానుభవసంబంధమైన వాసన(రుచి) మాత్రము మిగిలియుండును। ఆత్మదర్శనమైనపిదప ఆవాసనకూడ నశించును।"

34. న హి పరమానన్దశేవధిమాత్మానం దృష్టవతో దుఃఖమయేషు విషయేషు

ప్రీతిరుదియాత్। న చ విషయప్రీత్యభావే విషయభోగ ఏవ దుర్ఘట ఇతి వాచ్యమ్। ప్రీత్యభావేపి కిం తిక్తమౌషధం రోగి న సేవతే? న చ రోగనివారణార్థమౌషధం రోగీ భుఙ్క్త ఇతి వాచ్యం, విద్వానపి క్షుణ్ణివారణార్థ మోదనం భుఙ్క్త ఇతి తుల్యత్వాత్। అతఏవోక్తం శఙ్కరాచార్యైః ప్రతిదినం భిక్షౌదనం సేవ్యతామితి। నన్వేవం క్రియతామన్నోదకగిళనం యతినేవ గృహస్థేనాపి విదుషా మైథునం తు న కర్తవ్యమితి చేన్మైవమ్। ఋతౌ భార్యాముపేయాదితి శాస్త్రస్యానతిక్రమణీయత్వాత్। స్వబాధాయా ఇవ స్వదారబాధాయా అపి నివారణీయత్వాదృతు కాలికదారకామబాధానివారణార్థం మైథునం కర్తవ్యమేవ గృహస్థేన।

పరమానందమునకు పరమావధియైన యాత్మస్వరూపముగనుగొనినవానికి దుఃఖమయములగు జగద్విషయములందాసక్తి కలుగదు।

ప్ర:– ఆసక్తి లేనియెడల విషయములు ననుభవించుట దుర్ఘటము కాదా?

ఉ:– ఆసక్తి లేకుండుగాక। రోగపీడితుడు చేదుమందు సేవింపడా?

ప్ర:– అతడు రోగనివారణకై మందు తినును।

ఉ:– జ్ఞానియు ఆకలిరోగమును బాపుకొనుటకై అన్నము భుజించును। "జ్ఞాని కాదలచువాడు రుచులగోరక ఔషధమువలెనన్నము భుజింపవలె" నని శ్రీశంకరాచార్యు లుపదేశించిరి।

ప్ర:– అట్లగునేని యతివలె గృహస్థుడు నన్నోదకముల స్వీకరించుగాక! భార్యసంగమము చేయరాదు కదా!

ఉ:– ఋతుకాలమున భార్యాసంగమము చేయవలెననెడి ధర్మశాసన మతిక్రమింపరానిది కాన అది కర్తవ్యమేయని గుర్తింపవలెను। అదియుగాక ఒరులబాధయు దనబాధవంటిదే కావున ఋతుకాలమున భార్యకుగలిగిన కామబాధనివారింపదగినదియే।

35. **న చైవం సన్న్యాసినాపి తదర్థం తత్కర్తవ్యమేవేతి వాచ్యం, సన్న్యాసినో దారాణామేవాభావాత్। దారానయం హి విధినా సన్న్యస్తవాన్। న హ్యుద్వాన్తమన్నం పునర్భోజనాయార్హమ్–నన్వేవం కస్తస్యా ఋతుకాలిక బాధానివారక ఇతి చేదతఏవ దారానుజ్ఞయైవ సన్న్యసితవ్యమితి విహితమ్।**

ఏతేన స్వదారాణాఞ్చ యౌవనదశాతిక్రమఏవ సన్న్యసితవ్యం కుశలేనేతి సూచితమ్।

ప్ర:– అయిన, సన్న్యాసికూడ ప్రవర్తింపవచ్చునే!

ఉ:– సన్న్యాసికి భార్య యెక్కడిది? అతడు శాస్త్రవిధితో భార్యను విడనాడి యుండెను। కక్కినకూడతినదగినది కానేరదు।

ప్ర:– అటులైన నామెకు ఋతుకాలపు కామబాధ తీర్చువారెవరు?

ఉ:– భార్యయొక్క యనుమతిపొందియే సన్న్యాసము స్వీకరింపవలెనని శాస్త్రము తెల్పుచున్నది। ఋతుకాలపుకామబాధ తీరిననేగాని యామె యనుమతింపదు। తనకును భార్యకును యౌవనము గడిచినపిమ్మటనే సన్న్యాసము స్వీకరింపవలెనని శాస్త్రాభిప్రాయము।

36. **అథవా విధవాయాః కామబాధాం యో వారయతి స ఏవ యతి భార్యాయా అపీతి బోధ్యమ్। న చ విధవాయాః పునరుద్వాహో విహితఇతి వాచ్యం యతిభార్యాయా అపి స విహిత ఏవ "నష్టే మృతే ప్రవ్రజితే క్లీబే చ పతితే పతౌ, పఞ్చస్వాపత్సు నారీణాం పతిరన్యో విధీయతే" ఇతి పరాశరస్మృతేః। అథ యది "ఊఢాయాః పునరుద్వాహో జ్యేష్ఠాంశో గోవధస్తథా, కలౌ పఞ్చ న కుర్వీత భ్రాతృజాయా కమణ్డలు" రితి 4స్మృతేర్విధవోద్వాహో యుగాన్తరవిషయ ఇత్యుచ్యతే, తర్హి యతిభార్యోద్వాహోపి తథైవ, ఊఢాత్వా విశేషాత్। అస్మిన్ పక్షే కః పునర్విధవాయాః కామబాధా నివారకః. నను బ్రహ్మచర్యమేవ తదనుత్పాదకమితి చేత్తథాయతిభార్యాయా అపీతి విద్ధి। బ్రహ్మచర్యం చైకవారాశనాధశ్శయనాదిలక్షణమిత్యన్యత్ర విస్తరః।**

వితంతువులు కామమును జయించినట్లే యతిపత్నులు గూడ జయింపవలెను। విధవావివాహమును పరాశరస్మృతి విధించినను అయ్యది కలియుగమునకు పనికిరాదని మఱియొక విశేషవిధి కనుపించుచున్నది। కావున వితంతువుగాని యతిపత్నిగాని ఒంటిపూటతిండి, నేలపడక మున్నగులక్షణములుగల బ్రహ్మచర్య వ్రతమవలంబించి జీవితము గడుపవలెను।

37. **తస్మాద్యతీనామివ సాఙ్ఖ్యానాం గృహిణామపి యోగినామ్మోక్షస్సిద్ధ ఏవ। "యత్సాఙ్ఖ్యైః ప్రాప్యతే స్థానం తద్యోగైరపి గమ్యతే, ఏకం సాఙ్ఖ్యఞ్చ యోగఞ్చ**

యః పశ్యతి స పశ్య"తీతి గీతావచనాత్।

యతీశ్వరులకు వలెనే ఆత్మవిచారముగల గృహస్థులైన యోగులకు గూడ మోక్షము సిద్ధమే। సాఙ్ఖ్యులకు లభించుపదవి యోగులకును లభించునను గీతావాక్యమునకిదియే యర్థము। సాఙ్ఖ్యయోగములనొక్క రీతిగా తలచువాడే జ్ఞానియనియు నచ్చటనే తెలుపబడెను।

38. **న చ యమనియమాదిలక్షణాష్టాంగయోగో న గృహస్థవిషయ ఇతి వాచ్యం,తస్య గృహస్థావిషయత్వేపి "యోగః కర్మసు కౌశల" మిత్యుక్తలక్షణయోగస్య గృహస్థవిషయత్వాత్। కర్మసు కౌశలఞ్చ ఫలాభిసన్ధి మకృత్వా ఈశ్వరేణ విహితమితి బుద్ధ్వా సిద్ధ్య సిద్ధ్యోస్సమీభూయస్వ కర్మానుష్ఠానమ్ యదృచ్ఛాలబ్ధ ధర్మావిరుద్ధవిషయసేవాప్యత్రైవాన్తర్భూ తేతినా ప్రసక్తిదోష। నను నిష్కామనియతకర్మానుష్ఠానలక్షణే కర్మయోగే కథం కామసేవాయా అన్తర్భావ ఇతి చేదుచ్యతే। యజ్ఞశిష్టామృతాశన లక్షణకామసేవాయాస్సత్త్వా త్తస్మిన్నితి। భగవద్విషయోపభోగలక్షణ కామసేవాయాస్సత్త్వాచ్ఛ తస్మిన్నితి। అస్యైవ విద్వదాశ్రయస్య కర్మయోగస్య రాజయోగ ఇతి వ్యవహారః ఏనమేవాశ్రిత్య జనకాదయో ముక్తిం గతాః తస్మాన్ముముక్షరాశ్రయేత రాజయోగమ్। అథ సుఖావబోధాయ రాజయోగం బ్రవీమి పునః।**

ప్ర:- యోగమన యమనియమాసనప్రాణాయామాదులుగల యష్టాంగ యోగము కదా! అది గృహస్థులకు వర్తించునా?

ఉ:- యోగమన నదియొక్కటియేకాదు। "కర్మలనాచరించుటయందుగల నేర్పు యోగ"మనిభగవద్గీత నిర్ణయించెను। ఈయోగము గృహస్థులకు వర్తించును।

ప్ర:- అది యెట్టినేర్పు?

ఉ:- వినుము: సాధరణమగ నెవ్వడేపని జేసినను దాని ఫలితమును గూర్చి యాసించుచు నందుదిగును। అటులగాక ఫలితమును గూర్చి యాశజెందక దానిని భగవంతునకు వదిలివేయుచు "నీశ్వరాజ్ఞచే నేనీకార్యమును జేయుచుంటి" నని తలంచుటయే కార్యాచరణమందలి నేర్పు। ఫలించినను లేకున్నను ఒక్కరీతినుండును। భగవద్గీత దీనికే యోగమని వ్యవహరించెను। అప్రయత్నముగా

లభించిన ధర్మసమ్మతవిషయముల ననుభవించుటయు నీయోగమననే చేరును।

ప్ర:- కర్మానుష్ఠానరూపమైన యోగములో విషయానుభవ రూపమైన కామమెటుల జేరును?

ఉ:- భగవంతుని నారాధించిన పదార్థములసేవించుటయు కర్మాచరణమే గాన నీయోగమున జేరును। జ్ఞానులాచరించు నీకర్మయోగమునకే రాజయోగమని పేరు। దీనినాశ్రయించియే జనకాదులు మోక్షసామ్రాజ్య మధిష్ఠించిరి। కావున మోక్షేచ్ఛ గలవారు దీనినాశ్రయింపనగును। రాజయోగమును గూర్చి సులభముగ నెఱుంగనట్లింకను జెప్పెద వినుము:-

39. **ఫలాభిసన్ధిం విహాయ నియతకర్మానుష్ఠానమ్, దేశే కాలే పాత్రే చ ఫలమనభిసన్ధాయ ద్రవ్యవితరణమ్, సచ్ఛిష్యేభ్యోన్నవిద్యాదానం, యతి బ్రహ్మచారిభ్యః పక్వాన్నప్రదానం "యతిశ్చ బ్రహ్మచారీ చ పక్వాన్నస్వామినావుభా" వితి వచనాత్, యజ్ఞశిష్టామృతభోగః "యజ్ఞశిష్టామృతభుజో యాన్తి బ్రహ్మసనాతనమితి గీతావచనాత్, యజ్ఞాశ్చ దేవయజ్ఞ పితృయజ్ఞ భూతయజ్ఞ బ్రహ్మయజ్ఞాదయః అగ్నిష్టోమాదయశ్చ, భక్తిపురస్సరం భగవన్ని వేదితస్రక్చందనాదిధారణం, భగవన్నామగుణ కథానాం గానం శ్రవణఞ్చ,భాగవతాదిసద్గ్రన్థకాలక్షేపః ఋతుదారగమనమ్ నిశి స్వాపః జయన్త్యామేకాదశ్యాఞ్చోపవాసః ద్వాదశ్యాదౌ బ్రాహ్మణేభ్యోన్నదానమ్ గురుశుశ్రూషా సాధుసేవనమ్ యదృచ్ఛాలాభసన్తుష్టిః నిర్వృత్తికత్వే శిలోఞ్ఛయో ర్భిక్షాయా వాస్వీకారః ద్వన్ద్వసహనం సర్వత్రసమబుద్ధిఃప్రశాన్తిరాత్మజయః జితాత్మనఃప్రశాన్తస్య పరమాత్మా సమాహిత ఇతి గీతావచనాత్। సత్యాం కవన ధోరణ్యాం భాగవతగ్రన్థరచనా వ్యాఖ్యానకౌశల్యాం భాగవతగ్రన్థవ్యాఖ్యానమ్।**

ఫలితము నాసింపక తనకువిధింపబడిన కర్మలనాచరించుటయే రాజయోగము। ఆకర్మము లెట్టివన-దేశకాలపాత్రములను గుర్తించి ఫలమపేక్షింపక ద్రవ్య మొసంగుట: యోగ్యులైన విద్యార్థుల కన్నదానము విద్యాదానము సేయుట: యతియు బ్రహ్మచారియు గృహస్థుని యన్నముపై నధికారులని చెప్పినట్లు వారికి భిక్షనొసంగుట: భగవద్గీత యుపదేశించినటుల మోక్షదాయకమైన భగవన్ని వేదితాన్నమును (యజ్ఞశిష్టామృతమును) భుజించుట, పంచ మహాయజ్ఞములను, అగ్నిష్టోమాదియాగములను ఆచరించుట, భగవంతునకు ధరింపజేసిన

పుష్పములను చందనము–అగరు మున్నగువానిని ధరించుట: భగవన్నామము చేయుట–ఆతని గుణగణముల గీర్తించుట:హరికథలవినుట– భాగవతము మొదలైన యార్షగ్రంథముల జదువుట: ఋతుకాలమున ధర్మపత్నితో రమించుట: రాత్రులందే నిద్రించుట, జయన్తి ఏకాదశి మున్నగుపర్వములం దుపవసించుట: ద్వాదశియందు బ్రాహ్మణుల కన్నదానము చేయుట: గురువులసేవించుట: సత్పురుషులను గొల్చుట, ప్రాప్తించిన దానితో తృప్తి చెందుట, జీవయాత్ర జరుగనిచో శిలోంఛవృత్తులవలనగాని,భిక్షావృత్తి వలనగాని జీవించుట: శీతోష్ణములు– మానావమానములు మున్నగు ద్వన్ద్వములను సహించుట: శత్రుమిత్రాదుల నొక్కరీతిగా జూచుట:చిత్త శాంతి జెందుట: "ఇంద్రియముల నిగ్రహించి చిత్తశాంతిం బొందుచో పరమాత్మ సమీపించు"నని గీత చెప్పినట్లింద్రియనిగ్రహము జేయుట: కవిత్వధోరణియున్న యెడల భగవన్తునిగూర్చిన గ్రంథముల రచించుట: వాఖ్యానము వ్రాయుటయందు నేర్పుకలదేని భగవత్సంబంధముగల గ్రంథములను వ్యాఖ్యానించుట:

40. సత్యభాషణం హితోపదేశః పరమాత్మచిన్తనం తత్త్వవిచారః పరోత్కర్ష సహిష్ణుత్వం క్షమా విపది ధైర్యం, సమ్పది గర్వాభావః అమానిత్వ మదమ్భిత్వం శౌచం ధర్మద్వైధే శిష్టాచారానుసరణమ్, అవిగీతాచారా పరిత్యాగః అసత్సంసర్గాభావః దేవవన్మాతుః పితుశ్చ పూజనమ్, సతి నిమిత్తే నైమిత్తికస్య నిష్కామమనుష్ఠానమిత్యాదిః। అస్య చ రాజయోగస్యానుష్ఠా నాత్సత్త్వశుద్ధిం ప్రాప్య, పరమాత్మానం విదిత్వా, దేహీ ముచ్యతే "దేవం మత్వా హర్షశోకౌ జహాతి, తరతి శోకమాత్మవి" దిత్యాది శ్రుతిభ్యః

సత్యముపల్కుట: ఒరులకు హితముపదేశించుట: ఈశ్వరునిధ్యానించుట: పరమాత్మతత్త్వమును గూర్చి యాలోచించుట, ఇతరుల గొప్పతనమునుజూచి హర్షించుట, ఒర్పు, కష్టములందు ధైర్యము, ఐశ్వర్యముకల్గినపుడు గర్వింప కుండుట, గౌరవమునకై యెదురు చూడకుండుట, తానొనర్చిన ధర్మకార్యముల బ్రకటింపకుండుట, శుచిగానుండుట ధర్మవిషయమున సందియము వచ్చినపుడు శిష్టులయాచారము ననుసరించుట, వంశ పారంపర్యముగ వచ్చు నాచారము విడనాడకుండుట: దుస్సాంగత్యము సేయకుండుట: తలిదండ్రులను దేవునివలె పూజించుట, సూర్యగ్రహణమునకు స్నాన మొనర్చుటుల ఒక విశేషమున్నపుడు తత్సంబంధమగు కర్మను ఎట్టి ఫలమాసింపకయే యాచరించుట।

ఇవ్విధమగు రాజయోగము ననుష్ఠించుట వలన నంతఃకరణమున సత్త్వ గుణము పెంపొందును। అటుపై నాత్మతత్త్వజ్ఞానముదయించి జీవుడు ముక్తిబడయును। "తరతి శోకమాత్మవిత్" ఇట్టి యనేక శ్రుతివాక్యములలో జెప్పినటుల నాత్మతత్త్వమును గుర్తించినవాడు గర్భజన్మజరామరణాది దుఃఖ పూరితమగు సంసారమును తరించి సచ్చిదానందస్వరూపుడగును।

ఇతి బెల్లంకొణ్డోపనామక రామకవికృతా కా మ మీ మా ం సా
పరీధావి చైత్రబహుళ ద్వితీయా

శ్రీ బెల్లంకొండరామకవిచే రచింపబడిన
'కామమీమాంస' సంపూర్ణము।

శ్రీ హయగ్రీవార్పణమస్తు!